

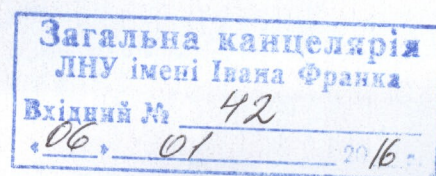
ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

кандидата філологічних наук, доцента ФЕДОРІВ Ярослави Романівни на дисертаційне дослідження СОЛОГУБ Лариси Вячеславівни «КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ФАХОВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ АДРЕСАТА У НАУКОВО-ДИДАКТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (на матеріалі сучасних англомовних підручників з екології)». — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 — германські мови, подана до спеціалізованої вченої ради К 35.051.15 у Львівському національному університеті імені Івана Франка. — Львів, 2015.

Дослідження мовленнєвого впливу беруть початок ще з часів античних риторик, проте увага до вивчення технологій мовленнєвого впливу та виявлення комунікативних стратегій і тактик під час мовленнєвої взаємодії посилилася у дослідженнях з теорії комунікації, комунікативної лінгвістики та дискурсології лише наприкінці ХХ ст., після виходу в світ праць Т. А. ван Дейка, Р. Блакара, Д. Болінджера, О. С. Іссерс, Й. Стерніна, О. Леонтьєва та інших дослідників, наукові зацікавлення яких зосередились на конкретизації вербальних і невербальних засобів впливу на адресата задля ефективності й успішності спілкування, ведення ідеологічних діалогів, боротьби і взаємодії дискурсів. Новий ракурс у цьому полі досліджень представляє подана на захист дисертація Л. В. Сологуб, у якій умови ефективної комунікації розглянуто в освітній сфері як такої, що забезпечує цивілізаційний поступ людства.

Окреслюючи поле свого наукового дослідження, Лариса Вячеславівна Сологуб наголошує на тому, що в сучасних наукових дослідженнях зростає

увага до лінгвістичних аспектів мовної комунікації в умовах науково-дидактичного дискурсу (надалі — НПД). При цьому в рецензованій роботі фахову соціалізацію реципієнта НПД визначено як мету комунікативного процесу, що реалізується в контексті вищої освіти і спрямований на передачу адресантами (викладачами, науковцями) фахового та наукового знання з тієї чи іншої галузі.

Дисертантка вибудовує своє дослідження на підставі вивчення наукових праць, зосереджених на комунікативній функції мови, педагогічному дискурсі та його контекстуальних реалізаціях, на мовних аспектах екологічної комунікації: її дискурсі та жанрах, у яких, втім, недостатньою є увага до характеристик науково-дидактичного дискурсу попри його соціальну вагу. Зважаючи на потребу з'ясувати комунікативно-прагматичні та мовностилістичні особливості НПД в галузі екології, дисертантка обґрунтовує **актуальність** дослідження і ставить за **мету** «виявити, описати та концептуалізувати комплекс стратегій і тактик, що реалізують комунікативну спрямованість сучасного англomовного науково-дидактичного дискурсу у галузі екології».

Окресливши необхідні для цього завдання, дисертантка вибудовує методологічні засади дослідження, вивчає стратегії й тактики реалізації аналізованого типу дискурсу й підсумовує результати дослідження у висновках щодо місця НПД у межах педагогічного дискурсу як різновиду інституційного, його основних конститутивних параметрів та особливостей жанрової стратифікації, а відтак – глобальних комунікативних стратегій, що залежать від комунікативної мети адресанта й інтелектуальної орієнтації та емоційного налаштування адресата.

Заслуговує на увагу докладний аналіз та узагальнення сучасних лінгвістичних теорій дискурсу в рамках комунікативно-когнітивної і соціолінгвістичної парадигми, виокремлення спільних лінгвістичних та позамовних факторів його потрактування й відповідна до об'єкт-предметної

бази цього дослідження таксономія типів дискурсу, де педагогічний дискурс розглядається як «парасольний термін» для подальшого уточнення НПД, його хронотопу та комунікативних стратегій у галузі екології. Дослідниця підкреслює, що аналізований тип дискурсу, при його загальній морально-етичній спрямованості, характеризується експліцитним ідеологічним пафосом, націленим на формування екологічного світогляду й готовності до боротьби за екоцінності. У трьох модусах реалізації НПД у галузі екології — усному, письмовому та електронному — характер його текстових репрезентацій визначається як регулятивний з відповідними риторичними ходами, типовими для НПД: • постановка загальної проблеми, • перелік питань для розгляду, • основна інформація, • термінологічна база, • резюме, • узагальнення і повторення, • питання дослідницького характеру, • рекомендована література, • контроль вивченого матеріалу. Провідні жанрові ознаки англomовного підручника з екології у рецензованій дисертації узагальнено у вигляді його *жанрограми* (за Т. В. Яхонтовою).

Наведені в першому розділі теоретичні передумови вивчення науково-дидактичного дискурсу в галузі екології визначили подальшу методологію рецензованого дослідження, яка інтегрує прагматичний та лінгвостилістичний підходи до розгляду комунікативного процесу та його тактико-стратегічного спрямування. Це дозволяє, на думку Л. В. Сологуб, простежити зв'язок між «інтенціональною» складовою комунікації та вибором вербальних і невербальних засобів для її успішної реалізації. Дисертантка послідовно описує п'ять етапів дослідження (підготовчий, окреслення теоретичних засад, визначення комунікативних стратегій і тактик фахової соціалізації адресата, вивчення мовностилістичної імплементації стратегій і тактик, та підсумковий, що проілюстровані на рис. 2.1) та наводить відповідні наукові методи, що застосовуються при цьому.

Відповідно, предметне вивчення стратегій й тактик інтелектуальної орієнтації адресата у науково-дидактичному дискурсі в галузі екології

проводиться в дисертації на відібраному матеріалі англomовних підручників і висвітлюється через основну та допоміжні тактики: інтродукції, дефініції та інтерпретації екологічних понять (з виділенням однокомпонентних та багатокомпонентних термінологічних одиниць, морфологічним, ономазіологічним і семантичним аналізом, типологічною класифікацією); раціональної аргументації (причинно-наслідкові зв'язки та прийоми антитези й ентими); апелювання до авторитету (поважних осіб, організацій або джерел інформації); ефективної смислової організації тексту (структурування заголовками, оформлення змісту у вигляді описового, наративного, пояснювального пасажів); графічно-видільної візуалізації (ілюстрації, шрифти тощо). Зазначені тактики визначено дослідницею як такі, що сприяють реалізації стратегії інтелектуальної орієнтації, спрямованої на збагачення адресата (студента) раціональним фаховим знанням та підвищення його інтелектуального рівня. Комунікативну основу стратегії інтелектуальної орієнтації становлять, за висновком Л. В. Сологуб, спрямованість на наукову інформативність та експліцитний дидактизм. На особливу увагу заслуговують також виявлені дослідницею імпліцитні засоби діалогізації мови підручників з екології за допомогою текстової модальності, пасивних зворотів, непрямого спонування у формі пропозицій, порад, рекомендацій, інструкцій-питань тощо. Таку форму реалізації науково-дидактичного дискурсу, очевидно, варто поширювати в сучасній освітній сфері як прогресивну і більш сприятливу для творчого пошуку й особистісного росту студента.

Слід підкреслити, що у своєму дослідженні Л. В. Сологуб виходить за суто мовознавчі межі й розглядає також знаково-образну складову науково-дидактичного дискурсу, виражену в тактиці графічно-видільної візуалізації. Семіотичний підхід дозволяє виявити представлену в підручниках з екології графічно сконцентровану й проінтерпретовану інформацію, покликану зосередити увагу адресата на певному матеріалі, забезпечити його краще розуміння, узагальнити і систематизувати знання, в кінцевому рахунку —

підсилити інтелектуальний вплив на реципієнта. Дисертантка наводить широкий перелік засобів візуалізації (схеми, таблиці, графіки, діаграми), які унаочнюють мову чисел — і водночас унаочнюють виклад самої дисертації. Виділення у тексті, змінна контрастність, кольори, шрифтова неоднорідність, піктограми маркують зовнішні тексти по відношенню до авторського, вказують на більшу або меншу інформаційну значущість фрагменту, виділяють композиційні елементи. Поряд з експлікацією квантів фахової інформації, тактика графічно-видільної візуалізації «імплікує завуальований вплив на інтелектуальну сферу адресата» (стор. 124). Дослідниця методологічно коректно простежує й текстово ілюструє універсальні та контекстуальні прийоми й тактики інтелектуального впливу на реципієнта.

На додаток до аналізу стратегії й тактик раціонального впливу на адресата, Л. В. Сологуб приділяє увагу основним та допоміжним тактикам стратегії емоційного налаштування та аналізує їх вербальний і візуальний вияв у текстах англomовних підручників з екології. Дисертантка вмотивовує четвертий розділ свого дослідження тим, що психоемоційна сфера адресата задіяна з метою його ідеологічної підготовки та формування емоційної готовності до активних професійних дій. Класифікуючи тактики впливу, здобувачка виокремлює тактику створення психологічної напруги (реалізується через негативну семантику й пейоративні конотації, оцінні інтенсифікатори, акроніми, проблемні заголовки-запитання, прийоми контрасту і повтору, умовний спосіб), тактику позитивного налаштування (через відповідну семантику, часові форми, стилістичні засоби), тактики вияву солідарності адресанта й адресата (інклюзивні прийоми, пряме звернення до адресата, заохочення зворотного зв'язку), заклику до конкретних дій (модальність, імперативність), пікторальної візуалізації (фотографії, малюнки, комікси).

Висновки виконаного дослідження інформативні й цілком відбивають окреслені у вступі завдання. Проведений аналіз стратегій та основних і допоміжних комунікативних тактик, а також вербальних і невербальних засобів

їх реалізації дозволив дослідниці визначити стратегічну програму фахової соціалізації адресата. Про вагомість і **достовірність** отриманих результатів свідчать наукові публікації дослідниці а також доповіді й обговорення на наукових форумах національного і міжнародного рівня.

Разом з тим, попри в цілому логічний і ретельний виклад змісту дисертації, все ж залишаються питання, на які хотілося б отримати додаткові роз'яснення або детальнішу відповідь.

Зокрема, одним з етапів дослідження (Розділ 2, стор. 65-66) дисертантка визначає «вивчення мовностилістичної імплементації стратегій і тактик»; проте запропонований текстовий виклад не дає експліцитної відповіді щодо, власне, мовностилістичної репрезентації не вербальних засобів у НПД екологічного спрямування. Прохання уточнити.

З погляду послідовного опису п'яти етапів дослідження та відповідних методів, запропонована дисертанткою методологія є в підсумку продуктивною, хоча, на наш погляд, надмірно р е ф е р а т и в н о ю . Припускаємо, що історію вивчення інституційного дискурсу та перерахування дослідників, які присвятили цьому свою увагу, опис підходів до визначення інституційного дискурсу, його параметрів та функцій, що наводяться у пункті 2.1 дисертації, можна було б віднести до першого розділу; натомість, розділ «Методологія...» зосередити на (1) структурному осмисленні й конкретизації прийомів і способів *прироцнення* наукового знання стосовно об'єкта дослідження (індукція, дедукція, систематизація тощо), (2) *практичній* методології (удосконалення чи конструювання інноваційних методів дослідження) та (3) методології *оцінки* (підрахунки, моделювання, прогнозування та ін.) досліджуваного феномена. Певною мірою цей підхід перегукується зі згаданими п'ятьма етапами, проте експлікація методології за означеними трьома напрямками, на наш погляд, зробили б виклад логічно стрункішим.

Крім того, з погляду викладу, маємо зауваження до кінцевого речення висновків до другого розділу (стор. 66 дисертації), де множина на позначення

публікацій, що розкривають зміст розділу, не узгоджується з фактично єдиною вказаною позицією: «*Основні положення цього розділу відображені у таких публікаціях автора [216]*».

Виникає також ряд запитань стосовно третього розділу, які варто додатково з'ясувати. Так, термінологічно неточним видається формулювання «*Орієнтовна функція співвідноситься із головною комунікативною метою завдання, що визначає загальний модальний фон мікротексту інструкції*» (стор. 115): ми розуміємо слово «орієнтовний» як *п р и б л и з н и й*, який дає лише загальне уявлення про що-небудь (*approximate, rough; tentative*). Просимо роз'яснити, чи таке тлумачення збігається з тим, що дослідниця має на увазі, — чи ж, натомість, ідеться про функцію *о р і є н т у в а н н я*.

Описуючи й ілюструючи на стор. 116 інформативну функцію інструктивного пасажу, Л. В. Сологуб кваліфікує питання “*But is it?*” як *р и т о р и ч н е* запитання; а втім, з погляду риторики таким вважається запитання, яке не передбачає прямої відповіді адресата. Інакше кажучи, це питання, яке ставиться не з метою отримання відповіді, а з метою афористичного узагальнення загальновідомої або очевидної думки, у той час як у наведеному прикладі зазначене питання “*But is it?*”, на наш погляд, є складовою завдання “*How would you rebut the following arguments*”, тобто воно вимагає його виконання й надання студентом аргументованої відповіді.

Зауважимо також, що — попри те, що прийменники «крізь» і «через» загалом можуть вживатися синонімічно, — з погляду точності викладу в тексті третього розділу на стор. 67 дисертації «*Спрямованість ... реалізується крізь сукупність взаємопов'язаних основних і допоміжних тактик...*» доречніше було би вжити прийменник «через» = *by means of* (вживається на означення засобу і т. ін., за допомогою якого щось здійснюється), а не «крізь» = *through* (вказує на середовище та ін., крізь яке хтось/щось проникає). До культури мовлення належать також такі випадки, як *наводити* (а не *приводити*) аргументи (стор. 117), *спадна* і *висхідна* (а не *спадаюча* та *зростаюча*) лінія

(стор. 122), зосередити увагу на певному (а не визначеному) матеріалі (стор. 125) та інші поодинокі русизми чи неточності. Втім, вони не перешкоджають адекватному розумінню викладу дисертації.

Необхідно наголосити, що рецензована дисертація виконана на належному науково-методологічному рівні, а наведені тут зауваження, запитання й побажання стосуються радше неточностей викладу, ніж достовірності посутнього здобутку дисертантки, тобто жодним чином не перешкоджають сприйняттю провідних положень і не знижують загальної наукової цінності дослідження, поданого до захисту.

Самостійним авторським здобутком Л. В. Сологуб є **наукова новизна** результатів, представлених у положеннях, які виносяться на захист, — щодо статусно-рольового домінування адресанта в інституційному науково-дидактичному дискурсі, його гібридної природи (з елементами наукового, політичного та рекламного дискурсів), текстової і гіпертекстової жанрової специфіки, стратегічної і тактичної побудови, взаємодії комунікативної спрямованості НПД та ідеологічного компонента екологічного дискурсу. Доробок дисертантки у галузі дискурсознавства, прагмалінгвістики, лінгвістичної генології складає **теоретичне значення** дисертаційної роботи. Можливість використання цих здобутків в університетських курсах та наукових дослідженнях з мовознавства і дидактики є, безумовно, **практично цінними**.

Слід особливо підкреслити, наскільки інформаційно докладним і водночас компактним є **автореферат** рецензованої дисертації. Тут цілком адекватно відбито передумови, структуру і зміст дослідження, наведено текстові й візуально-пикторальні ілюстрації, грамотно укладено анотації. Автореферат цілком відповідає вимогам академічного дискурсу і дає повне уявлення про виконану дисертанткою роботу.

У цілому рецензовану роботу визначають чіткість формулювань, виваженість положень, доказовість суджень. Коло завдань, накреслене згідно з метою дослідження, та аналітичне опрацювання необхідного обсягу **фахової**

літератури (список джерел нараховує 318 позицій) послугували надійним підґрунтям для самостійної наукової розвідки дисертантки. Коректно підібраний **матеріал** (тексти сучасних англомовних університетських підручників з екології загальним обсягом 8976 стор.) та його грамотне опрацювання із застосуванням відповідних **методів і прийомів** дослідження (опис, індукція, дедукція; класифікація, жанровий, функціонально-стилістичний, прагматичний та дискурс-аналіз; порівняння, обрахунки) дозволили здобувачці надійно аргументувати наукову тезу, що виноситься на захист, успішно дослідити й викласти її в чотирикомпонентній структурі дисертації, **апробувати** на 10 наукових конференціях і висвітлити в 11 наукових **публікаціях**, у тому числі 5 — у фахових виданнях. Ілюстративний матеріал унаочнює сприйняття матеріалу й засвідчує вміння дисертантки аналізувати, узагальнювати і доступно й переконливо презентувати інформацію. І повний текст дисертації, і автореферат є не лише інформативними й науково цілісними, але й цікавими з погляду сприйняття, а тому вони можуть слугувати зразком написання наукових робіт для наступних поколінь молодих дослідників.

Не буде перебільшенням припустити, що виявлені й проаналізовані в рецензованій дисертації стратегії і тактики впливу на адресата є дуже показовими і типовими не лише для дискурсу інформування, яке є провідною функцією підручника як такого, але й для переконування — через прямі й приховані прийоми; а те, з якою ретельністю дисертантка їх вивчила, проаналізувала й проінтерпретувала, складає особливо вагомий теоретичний і практичний **внесок** у розвиток мовознавчих вчень, а також накреслює **перспективи** подальших досліджень в галузі мовленнєвої комунікації.

Викладене дозволяє стверджувати, що Лариса Вячеславівна Сологуб на належному рівні виконала самостійне, теоретично і практично значуще дисертаційне дослідження «КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ФАХОВОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ АДРЕСАТА У НАУКОВО-ДИДАКТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (на матеріалі сучасних англомовних підручників з

екології)», демонструючи оригінальну й закінчену наукову роботу, у якій системно розглянута актуальна мовознавча проблема, а також виявлені потенційні напрямки подальшого розвитку теоретичних та прикладних мовознавчих досліджень.

Відтак можна підсумувати, що рецензована дисертаційна робота цілком відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, за спеціальністю 10.02.04 – «германські мови», а її автор, СОЛОГУБ Лариса Вячеславівна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук за названою спеціальністю.

Офіційний опонент
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської мови
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»

Я. Р. Федорів

Особистий підпис Федорів Я. Р.
ЗАСВІДЧУЮ
Начальник ВК

